

Emilie Charlotte Knappert:

Een sociaal gedreven minnares van de

Vorige maand stelden het Leidse Volkshuis en de Stichting TMW samen de Emilie Knappert-prijs in. Deze jaarlijkse prijs van f 1500,- voor een werkstuk van studenten van het hoger beroepsonderwijs en van het wetenschappelijk onderwijs is bedoeld als een stimulans om het sociaal-cultureel werk te bestuderen. In september 1990 wordt de Emilie Knappert-prijs voor de eerste maal uitgereikt. Wie was Emilie Knappert, de vrouw aan wier naam deze prijs verbonden is?

Zij moet een kordaat persoon geweest zijn, die Emilie Charlotte Knappert. Het levensmotto van deze Hugenootse afstammeling luidt: 'Wat moet, moet kunnen'. Het geeft haar dadendrang aan en haar niets of niemand ontziende geloof in de juistheid van haar werk. Als fondsenwerver is zij in Leiden ronduit berucht, getuige het adagium van de kapitaalcrachtige Leidenaars: 'Mijd juffrouw Knappert'.

In haar lange leven tussen 1860 en 1952 heeft zij twee keer een leidinggevende functie bekleed, eerst als oprichtster en directrice van het Leidse Volkshuis en later als directrice van de School voor Maatschappelijk Werk in Amsterdam. Emilie Knappert behoorde aan het einde van haar leven tot de kring van de religieus-socialisten der Woodbrokers te Bentveld. In haar lange leven heeft zij,

zonder ooit partijpolitiek betrokken te zijn geweest, een zeer langzame ommekeer doorgemaakt van het progressief-liberalisme naar één van de wortels van de sociaal-democratie. Het praktisch marxisme van haar vriendin en discussiepartner *Henriëtte Roland Holst* heeft Knappert nooit aangesproken. Daarvoor had zij een te idealistische kijk op het menselijk bestaan. Zij heeft haar afkomst nooit verloochend.

Verheffing

Emilie Knappert is geboren in een gezin, dat in Schiedam tot de gegoede burgerij behoorde. Haar grootvader en oom waren er burgemeester. Tot de huisvrienden der Knapperts behoorde de dominee-dichter *François Haverschmidt - Piet Paaltjens*.

Het Schiedam waarin de jonge Emilie opgroeide is in die tijd een trieste industriestad, waar honderden stokerijen het gezicht en de geur bepalen. Als bakvis zou de gevoelige Emilie niets liever gezien hebben dan dat de groezelige muren van de fabrieken met klimop werden beplant. De liefde voor de natuur zal zij haar hele leven lang volhouden en uitdragen. Later, in het Leidse Volkshuis, leren de arbeidersmeisjes bloemschikken en zorgt Knappert ervoor, dat zij soms groepsgewijs een fraaie tuin van een rijke familie mogen bezoeken. De stadsmens moet in haar ogen één worden met de natuur.

Op 22-jarige leeftijd verlaat Emilie het ouderlijk huis,

verdient haar boterham als lerares Frans in Scheveningen en belandt in 1885 als godsdienstonderwijzeres in Leiden. Daar, tussen de burgers en intellectuelen komt Emilie tot bloei. Niet zozeer in de liefde - althans daarover berichten de annalen niet - maar meer op geestelijk vlak. Via vrijzinnige protestanten raakt zij betrokken bij het ethische anti-kapitalisme. Zij ziet de ellende van het proletariaat, maar wenst - door haar afkomst? - niet de materialistische klassenstrijd te prediken, doch de geestelijke verheffing van de arbeidersstand. Samen met andere verlichte christenen en progressieve liberalen bespreekt Knappert plannen om de culturele kloof tussen de burgerij en de arbeiders te dichten. Met geestverwanten communiceren deze burgers via het *Sociaal Weekblad*, dat in 1889 is opgericht. Knappert is erop geabonneerd en leest ieder nummer gretig. In deze kringen oriënteert men zich sterk op de Engelse sociale literatuur. Eerder al had *Vincent van Gogh* grote belangstelling getoond voor de gegraveerde illustraties van het barre leven van de industrie-arbeiders, die in deze boeken en tijdschriften werden gepubliceerd.

Inspiratiebron

Het is opvallend hoeveel (ongehuwde) vrouwen zich manifesteren in de standsgebonden progressief-zedelijke beweging voor verheffing van de arbeidersstand. Naast Knappert opereert haar tijdgenote *Hélène Mercier*, die vanuit Engeland de

'Wat moet, moet lukken'

atuur

E.C. Knappert, zoals zij getekend werd door M.J. de Haas in september 1945.

ideeën van de 'Victoriaanse Profeet' *Arnold Toynbee* over volksontwikkelingswerk naar Nederland heeft gehaald. Professor Toynbee uit Oxford is een groot voorstander van intensieve contacten tussen de universitaire wereld en de arbeiders.

Hij brengt zijn vakanties door in het grauwe Londen East-End. In 1884, vlak na zijn vroege dood, gaf hij zijn naam aan een beroemd

geworden ontmoetingscentrum voor studenten en arbeiders, Toynbee-Hall in Londen. Een bron van inspiratie voor zijn volgelingen in binnen- en buitenland. Ook Knappert heeft zich in een vlaag van arbeiderisme ooit afgevraagd, of ze niet een huisje moest huren tussen de arbeiders in de Leidse Waardbuurt (door haar Oosteinde genoemd). Ze doet het uiteindelijk niet, omdat de stap van burger- naar ar-

beidersstand haar toch te groot voorkomt.

Persoonlijkheden

Tussen 1899 en 1915 leidt Knappert aan de Leidse Apothekersdijk het Volkshuis. Daar pioniert zij met de vroegste vormen van sociaal-cultureel werk. Op het programma prijken onder meer kunstlessen; ze zal zelfs een kunstuitleen voor arbeiders opzetten vanuit het Volkshuis. Knappert richt haar cursusprogramma vooral op de kinderen en meisjes uit de fabrieksbuurten. Vanaf 1912 kunnen deze kinderen des zomers naar buitenverblijf De Hoornboeg bij Hilversum, dat vanuit het Volkshuis is ingericht. Niet alleen om de stadse bezoekers frisse lucht te laten ademen, maar vooral om hen de natuur te leren kennen. Immers 'mensch, arbeid en natuur dienen in evenwicht te zijn', meende Emilie.

Van 1915 tot 1926 heeft Emilie Knappert de leiding van de School voor Maatschappelijk Werk in Amsterdam. Ze is voor die functie al eerder gevraagd, maar gaat er pas later op in. De School, waar uitsluitend vrouwen zich bekwamen in het sociaal werk, stamt uit hetzelfde jaar als het Leidse Volkshuis. In Leiden heeft Knappert zich een strenge visie eigen gemaakt op de eisen die men aan de geschoolde krachten van de volkshuizen mag stellen. 'Individen zijn wij, persoonlijkheden moeten wij worden', stelt zij en smeedt de karakters van haar discipelen. Op de School scheidt zij een sterk door haar zelf bepaalde sfeer, die nog het meest doet denken aan een frisse burgerlijke huiskamer. Daar brengt zij haar studenten een 'breeden, humanistische ondergrond' bij, zon-

der dewelke men zich volgens haar niet mocht specialiseren tot kinderverzorgster, woningopzichteres, armenzorgster of bibliothecarisse. Toynbee is daarbij haar profeet en diens idealistische wereldbeeld is de leer.

Door haar sterke persoonlijkheid, door haar autoritaire handelwijze en door de welhaast exclusieve oriëntatie van de opleiding op het volksontwikkelingswerk raakt Emilie Knappert uiteindelijk in een isolement. Haar bijna Spartaanse opvatting over de zendelingenrol van de afgestudeerden strookte hoe langer hoe minder met de roep om professionalisering van de nieuwe beroepsgroep. Ook andere functies, buiten het volksontwikkelingswerk vroegen om goed geschoolde specialisten.

Het moet moeilijk voor haar geweest zijn om te horen hoe de kritiek van de leerlingen op het door haar gepropageerde 'fröbelwerk met kinderen jongeren' toeneemt. In 1926 gaat Emilie Knappert met pensioen. Nog tot 1936 zal zij samen met *Annie Salomons* de redactie voeren van *Leven en Werken*, een tijdschrift voor meisjes en jonge vrouwen. Het zal niet verbazen, dat Knappert dit blad verrijkt heeft met verhalen over Toynbee en over kunst en natuur, haar grote liefdes.

Rogier Wiercx

Gebruikte literatuur:

- 'Het Leidse Volkshuis 1890-1980' door Henk Kramers, Jaak Slangen en Marius Vroegindewij, 1982, een uitgave van Stichting Het Leidse Volkshuis.
- 'Werk in de schaduw, club- en buurthuizen in Nederland 1892-1970' door Herman Nijenhuis, 1987, I.I.S.G.-studies en essays.

Illustratie uit 'Het Leidse Volkshuis'